

Agata Mężyk, Dorota Lipiec

Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

STRATEGIE I ZASADY WYCHOWANIA DWUJĘZycznego W ŚWIADOMOŚCI RODZICÓW

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie stopnia znajomości przez rodziców dzieci bilingwalnych strategii i zasad wychowania dwujęzycznego. Z obserwacji i praktyki logopedycznej autorek wynikało, iż wielu rodziców decydujących się na emigrację, a także rodziców z małżeństw mieszanych, nie przygotowuje się świadomie i w sposób celowy do dwujęzycznego wychowania swoich dzieci. Zdarza się, iż rodzice intuicyjnie stosują którąś ze strategii, nie znając jej nazwy (przede wszystkim OPOL). Często jednak języki są mieszane, brak jasno określonych i konsekwentnie stosowanych zasad w wychowaniu bilingwalnym. Autorki zweryfikowały swoje obserwacje i przemyślenia, przeprowadzając badania ankietowe wśród 31 rodzin dwujęzycznych, zarówno mieszanych (rodzice różnych narodowości) mieszkających w Polsce lub za granicą, jak i rodzin polskich na emigracji. Badania prowadzono od lipca do września 2016 roku.

Słowa kluczowe: wychowanie dwujęzyczne, dwujęzyczność, bilingwizm, strategie wychowania dwujęzycznego, zasady wychowania dwujęzycznego

Inspiracją do napisania artykułu są przemyślenia autorek wypływające z doświadczeń w pracy z dziećmi dwujęzycznymi oraz ich rodzicami. Autorki są praktykującymi logopedami pracującymi w publicznych placówkach oświatowych, w których coraz częściej mają do czynienia z dziećmi bilingwalnymi. Wiąże się to z globalizacją, migracją ludności oraz zwiększoną mobilnością zawodową i podejmowaniem pracy za granicą. W wyniku tego w Polsce mamy do czynienia z coraz większą liczbą małżeństw mieszanych, a co za tym idzie – z dziećmi dwu- lub nawet wielojęzycznymi. Wielu Polaków wyjechało także za granicę, gdzie z natury rzeczy ich dzieci wychowywane są w otoczeniu dwóch języków.

W literaturze przedmiotu znaleźć można wiele definicji bilingwizmu. Wszystkie są zgodne co do tego, że osoba bilingwalna to taka, która posługuje się dwoma językami (por. Kurcz 1992: 180; Ročławska-Daniluk 2011). Tylko część definicji precyzuje stopień opanowania poszczególnych sprawności językowych w każdym z używanych języków (zob. np. Lipińska 2003). Wychowanie dwujęzyczne nie jest jednak łatwym zadaniem dla rodziców. Warto znać i stosować konsekwentnie wybraną strategię, aby zapewnić dziecku odpowiednią stymulację

rozwoju dwóch języków. „Świadome planowanie oraz regularna rewizja planów są w wychowaniu dwujęzycznym niezwykle ważne” (Nott-Bower@). Wśród najbardziej znanych strategii wychowania bilingwalnego wyróżnia się:

1. OPOL – One Parent/Person – One Language (każdy z rodziców zwraca się do dziecka zawsze w jednym języku, najczęściej w swoim ojczystym);
2. mL@H – minority Language at Home – język mniejszościowy używany jest w domu, dziecko nabywa język większościowy poza domem;
3. T&P – Time and Place – mieszanka strategii, w ramach której konkretny język nie jest związany z daną osobą, ale z czasem i miejscem (w określonym czasie lub miejscu rodzina używa różnych języków);
4. MLP – Mixed Language Policy – strategia mieszania języków (Zurer Pearson 2013).

Robertus de Louw (2007) przytacza nieco inny podział strategii:

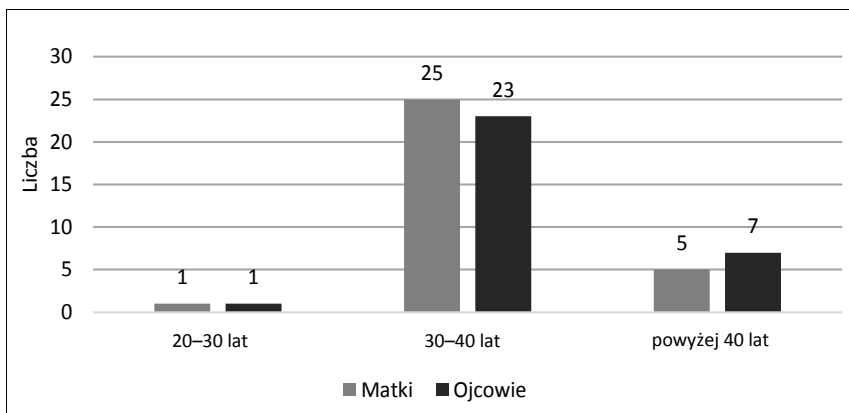
1. OPOL – One Parent/Person – One Language – każdy z rodziców zwraca się do dziecka zawsze w jednym języku, najczęściej w swoim ojczystym;
2. ML@H – Majority Language at Home (język większościowy w domu) – rodzice używają w domu języka większościowego w kontaktach z dzieckiem, języka mniejszościowego dziecko uczy się poza domem (np. w przedszkolu) lub od innych osób;
3. mL@H – minority Language at Home – język mniejszościowy używany jest w domu, dziecko nabywa język większościowy poza domem.

Aneta Nott-Bower oprócz strategii One Person One Language oraz minority Language at Home wyróżnia także strategię czasu, tematu lub czynności (zamiennie używanie dwóch języków w zależności od tematu rozmowy, czasu lub wykonywanej przy tym czynności). Wymienia też dwujęzyczność nienatynną (jeden z rodziców porozumiewa się z dzieckiem wyłącznie w języku niebędącym jego językiem ojczystym) oraz alternację (alternatywne użycie obu języków – mieszanie dwóch języków, ciągle przełączanie kodów) (Nott-Bower@a).

Strategia ciągłego mieszania języków nie wydaje się jednak skuteczna dla przyswojenia przez dziecko dwóch języków i nie jest polecana rodzinom, które podjęły świadomą decyzję o wychowaniu dwujęzycznym dzieci (Zurer Pearson 2013). Niezwykle istotne jest przy tym stosowanie określonych zasad wychowania bilingwalnego, takich jak rozważne planowanie i świadomy wybór strategii, konsekwencja w jej stosowaniu oraz monitoring i elastyczność (dostosowywanie strategii do zmieniających się warunków życiowych i indywidualnych reakcji dziecka) (Nott-Bower@).

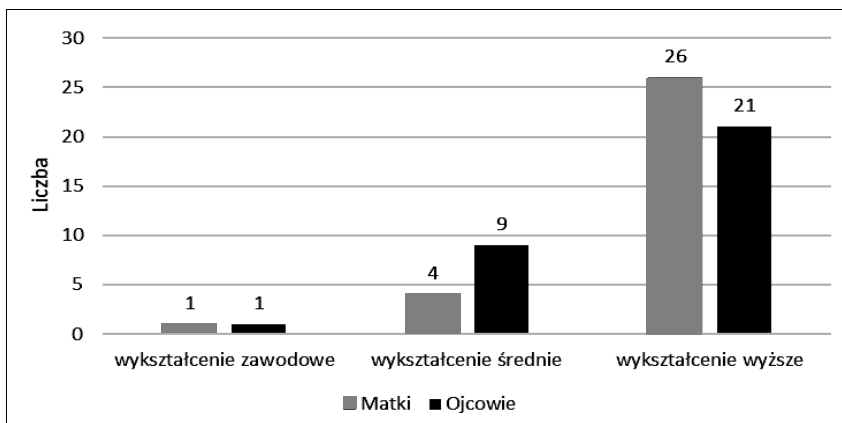
Celem niniejszego artykułu jest ukazanie stopnia znajomości przez rodziców dzieci bilingwalnych strategii i zasad wychowania dwujęzycznego. Badania polegały na przeprowadzeniu ankiet wśród 31 par rodziców dwujęzycznych mających przynajmniej jedno dziecko w wieku 0–7 lat. Ankieta składała się z pytań zamkniętych i części pytań otwartych. Respondenci mogli pominąć pytania nie dotyczące ich sytuacji rodzinnej. Wśród respondentów znalazły się rodziny mieszane mieszkające w Polsce i za granicą oraz rodziny polskie na emigracji.

Pytania 1., 2., 3. i 4. dotyczyły wieku i wykształcenia matek i ojców. Badaniami objętych zostało 31 rodzin, wśród których 25 matek jest w przedziale wiekowym 30–40 lat, 5 matek ma powyżej 40 lat, 1 matka – 20–30 lat. 23 ojców jest w przedziale wiekowym 30–40 lat, 7 ma powyżej 40 lat i 1 ojciec – 20–30 lat.

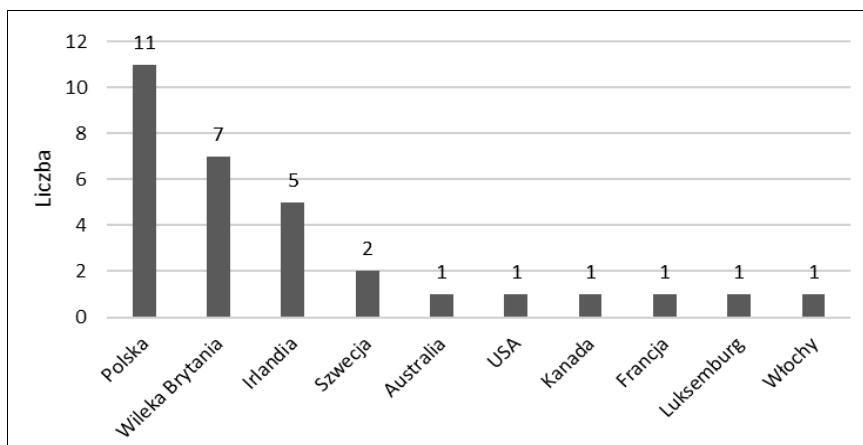
Wykres 1. Wiek badanych rodziców

26 matek i 21 ojców ma wykształcenie wyższe, 4 matki i 9 ojców ma wykształcenie średnie, 1 ojciec i 1 matka wskazali na wykształcenie zawodowe.

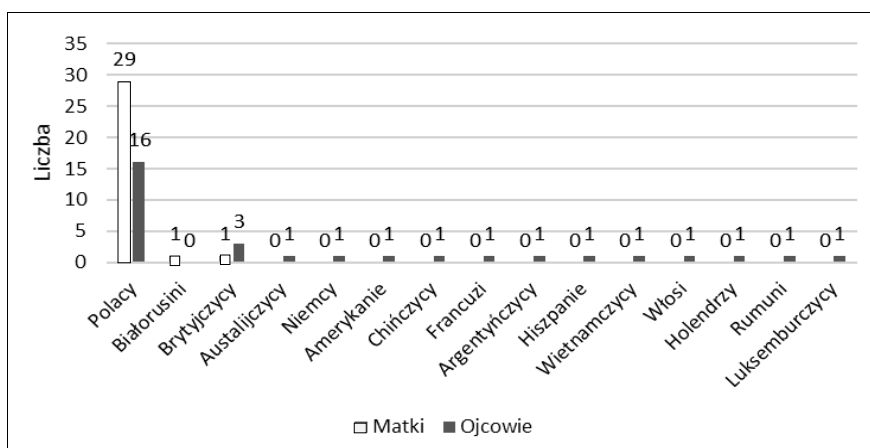
Wykres 2. Wykształcenie badanych rodziców

Pytania 5., 6. i 7. dotyczyły kraju zamieszkania i narodowości rodziców. 11 rodzin mieszka w Polsce, 7 – w Wielkiej Brytanii, 5 – w Irlandii, 2 – w Szwecji. W Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Francji, Luksemburgu i we Włoszech mieszka po jednej z badanych rodzin.

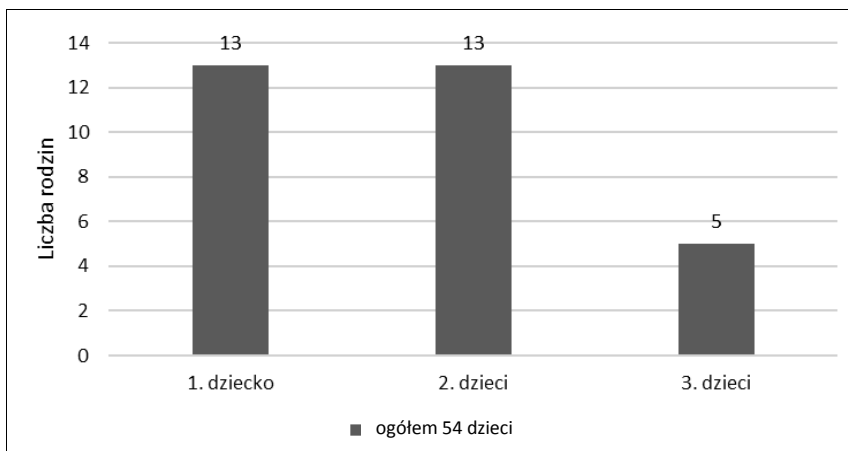
Wykres 3. Kraj zamieszkania badanych rodzin

Wśród badanych matek jest 29 Polek, 1 Białorusinka i 1 Brytyjka. Wśród ojców jest 16 Polaków, 3 Brytyjczyków oraz Australijczyk, Niemiec, Amerykanin, Chińczyk, Francuz, Argentyńczyk, Hiszpan, Wietnamczyk, Włoch, Holender, Rumun i Luksemburczyk.

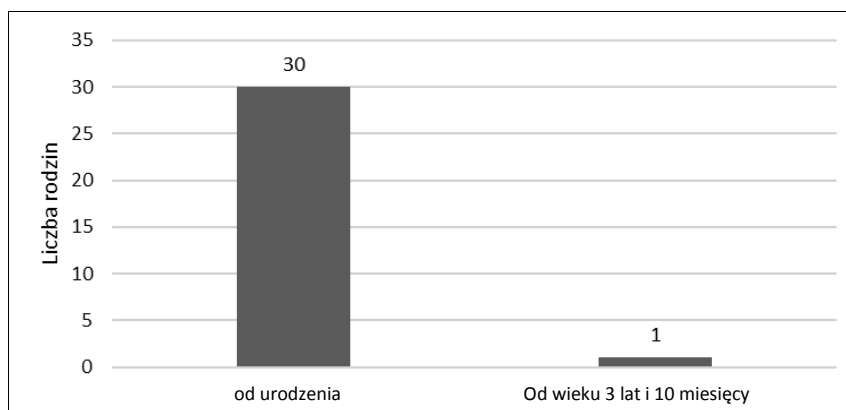
Wykres 4. Narodowość badanych rodziców

Pytania 8. i 9. ankiety dotyczyły liczby dzieci w rodzinie i ich wieku. 13 rodzin wychowuje jedno dziecko, kolejnych 13 rodzin – dwoje dzieci, a 5 rodzin wychowuje troje dzieci (ogółem 54 dzieci). Najmłodsze dziecko w chwili badania miało 5 miesięcy, najstarsze 17 lat. Dzieci będące powyżej 7. roku życia mają rodzeństwo poniżej tego wieku, dlatego ich rodziny zostały uwzględnione w badaniach.

Wykres 5. Liczba dzieci w rodzinie

Na pytanie 10.: „Od jakiego czasu dziecko wychowuje się w środowisku dwujęzycznym?” 30 respondentów odpowiedziało, że od urodzenia. Tylko jedno dziecko przebywa w środowisku dwujęzycznym od wieku 3 lat i 10 miesięcy.

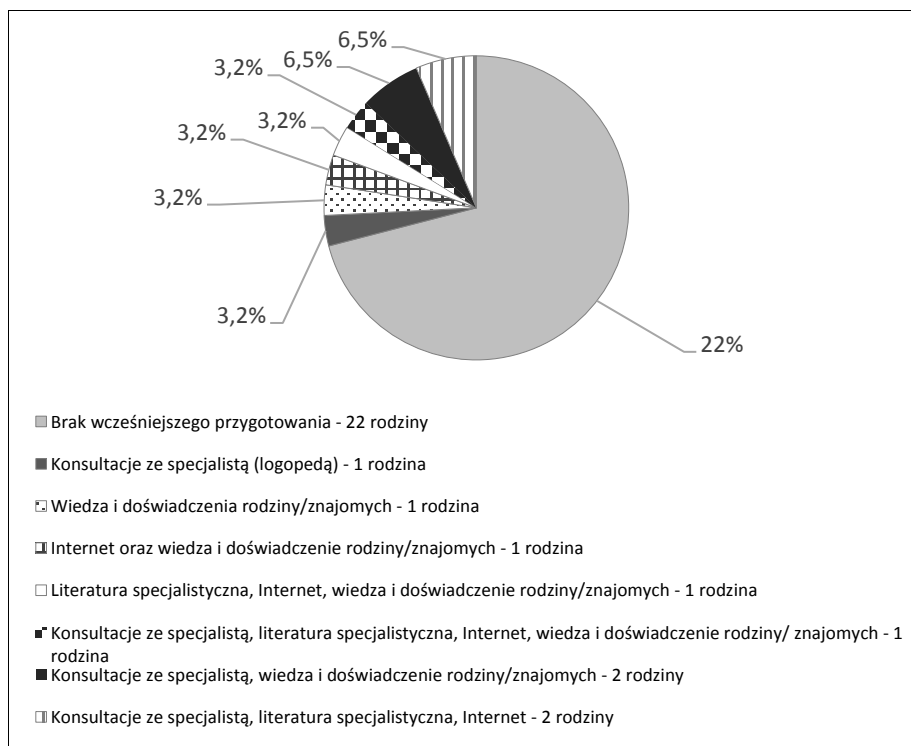

Wykres 6. Czas, od którego dziecko wychowuje się w środowisku dwujęzycznym

Na pytanie 11.: „Czy decydując się na wychowanie dziecka w dwóch językach, przygotowywali się Państwo do tego wcześniej?” 22 respondentów odpowiedziało, że nie. Dziewięć rodzin przygotowywało się do tej sytuacji, korzystając z:

- konsultacji ze specjalistą (logopedą) – 1 rodzina (matka ma w najbliższej rodzinie logopedę);
- wiedzy i doświadczeń rodziny/znajomych – 1 rodzina;
- internetu oraz wiedzy i doświadczeń rodziny/znajomych – 1 rodzina;

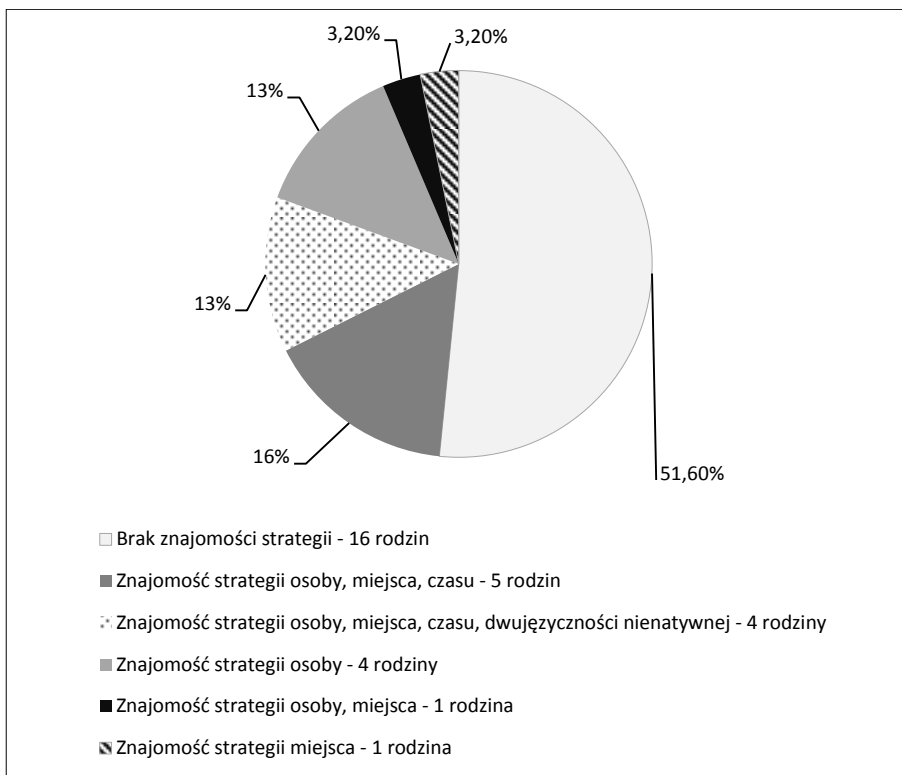
- literatury specjalistycznej, internetu oraz wiedzy i doświadczeń rodziny/znajomych – 1 rodzina;
- konsultacji ze specjalistą, literatury specjalistycznej, internetu oraz wiedzy i doświadczeń rodziny/znajomych – 1 rodzina (matka ma wykształcenie lingwistyczne i zajmuje się zawodowo edukacją dzieci dwujęzycznych);
- konsultacji ze specjalistą, wiedzy i doświadczeń rodziny/znajomych – 2 rodziny;
- konsultacji ze specjalistą, literatury specjalistycznej i internetu – 2 rodziny.

Wykres 7. Przygotowanie do wychowania dwujęzycznego

Na pytanie 12.: „Czy znają Państwo określone strategie wychowania dwujęzycznego?” 16 respondentów odpowiedziało, że nie, 15 badanych zadeklarowało znajomość strategii, takich jak:

- osoby, miejsca, czasu – 5 rodzin;
- osoby, miejsca, czasu, dwujęzyczności nienatywnej – 4 rodziny;
- osoby – 4 rodziny;
- osoby, miejsca – 1 rodzina;
- miejsca – 1 rodzina.

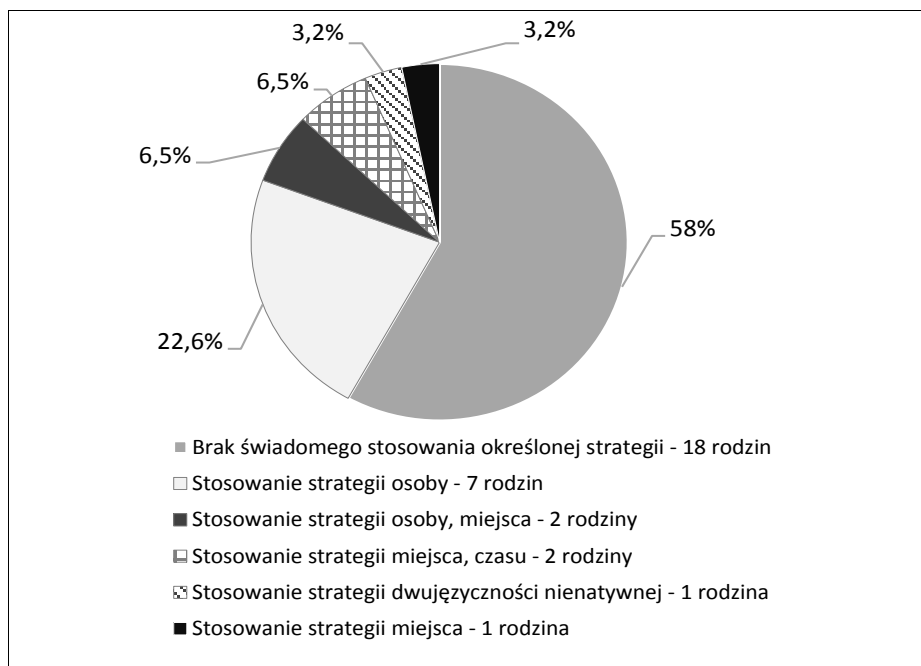

Wykres 8. Znajomość określonych strategii wychowania dwujęzycznego

Na pytanie 13.: „Czy w wychowaniu swojego dziecka stosują Państwo świadomie którąś z tych strategii?” 18 respondentów odpowiedziało, że nie, zaś 13 stosuje strategię:

- osoby – 7 rodzin;
- osoby, miejsca – 2 rodziny;
- miejsca, czasu – 2 rodziny;
- dwujęzyczności nienatywnej – 1 rodzina;
- miejsca – 1 rodzina.

Warto zaznaczyć, że 15 badanych zadeklarowało znajomość którejś ze strategii wychowania dwujęzycznego, ale tylko 13 z nich stosuje je świadomie w wychowaniu własnych dzieci. Wynika to z faktu, iż dwie rodziny mieszane mieszkające w Polsce dopiero niedawno od logopedy, do którego trafiły z powodu wady wymowy u dziecka, uzyskały wiedzę na temat wyżej wymienionych strategii. Rodzice ci żałują, iż nie znając wcześniej określonych zasad postępowania, zaniedbali język mniejszościowy, którym dziecko posługuje się słabiej niż językiem polskim.

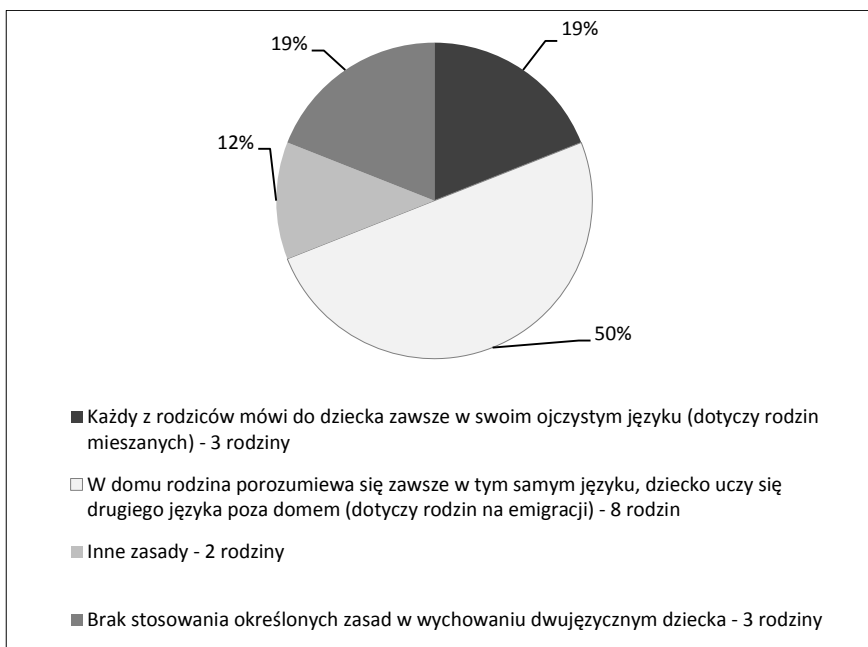
Wykres 9. Świadome stosowanie określonych strategii wychowania dwujęzycznego

W punkcie 14. ankiety respondenci stosujący świadomie którąś ze strategii wychowania dwujęzycznego zostali poproszeni o jej opisanie. Wśród 13 odpowiadających tylko jedna osoba stosująca strategię osoby i miejsca opisała niepoprawnie strategię miejsca. Pozostałe opisy są prawidłowe.

Osoby nieznające żadnych strategii (16. respondentów) w punkcie 15. ankiety zostały poproszone o zaznaczenie głównych zasad stosowanych przez nie w wychowaniu dwujęzycznym ich dzieci:

- każdy z rodziców mówi do dziecka zawsze w swoim ojczystym języku (dotyczy rodzin mieszanych) – 3 rodziny;
- w domu rodzina porozumiewa się zawsze w tym samym języku, dziecko uczy się drugiego języka poza domem (dotyczy rodzin na emigracji) – 8 rodzin;
- w określonym czasie (np. w dni powszednie/weekendy, co drugi dzień) rodzina porozumiewa się zawsze w tym samym języku – 0 odpowiedzi;
- jeden z rodziców mówi do dziecka zawsze w tym samym języku, niebędącym jednak jego językiem ojczystym – 0 odpowiedzi;
- stosujemy inne zasady – 2 rodziny:
 - ojciec mówi do dziecka zawsze w tym samym języku, niebędącym jego językiem ojczystym, będącym jednak językiem kraju zamieszkania rodziny, matka mówi do dziecka w swoim języku ojczystym oraz w języku kraju zamieszkania – 1 rodzina;

- w określonym czasie i miejscu matka mówi do dziecka w języku ojczystym lub w języku kraju zamieszkania, ojciec mówi do dziecka tylko w języku ojczystym (tym samym co matka) – 1 rodzina;
- nie stosujemy żadnych określonych zasad w dwujęzycznym wychowaniu dziecka – 3 rodziny.

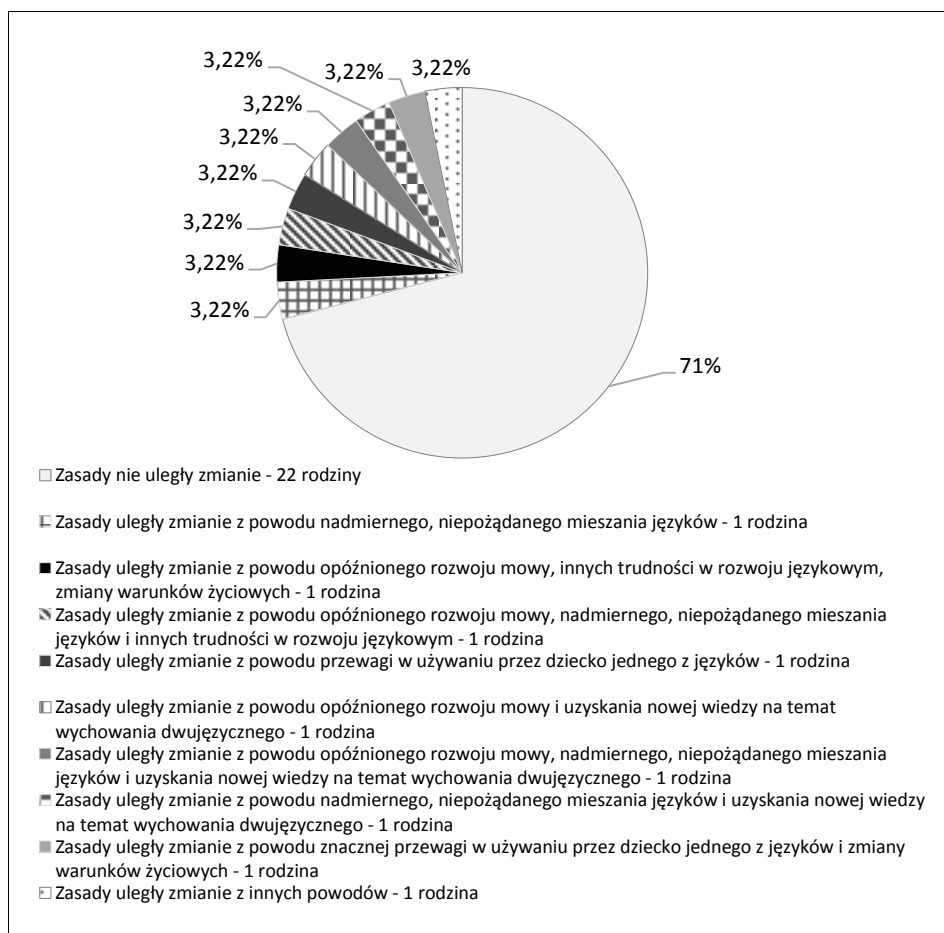
Wykres 10. Główne zasady stosowane w wychowaniu dwujęzycznym dzieci przez rodziny nieznające żadnych określonych strategii

W pytaniu 16.: „Czy zasady wychowania dwujęzycznego w Państwa rodzinie są niezmiennie od momentu rozpoczęcia wychowania dwujęzycznego, czy uległy zmianie?” 22 osoby odpowiedziały, że zasady nie uległy zmianie, 9 osób podało, że zasady się zmieniły.

W punkcie 17. ankiety respondenci zostali poproszeni o podanie powodu zmian zasad wychowania dwujęzycznego:

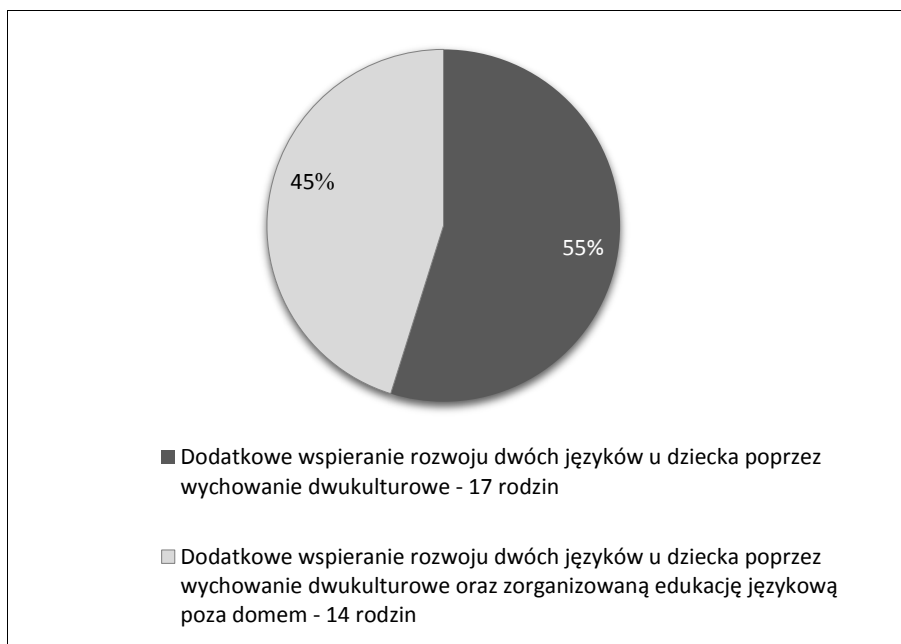
- nadmierne, niepożądane mieszanie języków – 1 rodzina;
- opóźniony rozwój mowy dziecka, inne trudności w rozwoju językowym (spowodowane autyzmem jednego z dzieci), zmiana warunków życiowych – 1 rodzina;
- opóźniony rozwój mowy dziecka, nadmierne, niepożądane mieszanie języków i inne trudności w rozwoju językowym (wymyślenie przez dziecko swojego, tzw. chińskiego języka) – 1 rodzina;

- znaczna przewaga w używaniu przez dziecko jednego z języków – 1 rodzina;
- opóźniony rozwój mowy i uzyskanie nowej wiedzy na temat wychowania dwujęzycznego (od specjalisty – logopedy) – 1 rodzina;
- opóźniony rozwój mowy, nadmierne, niepożądane mieszanie języków i uzyskanie nowej wiedzy na temat wychowania dwujęzycznego (od specjalisty – logopedy) – 1 rodzina;
- nadmierne, niepożądane mieszanie języków i uzyskanie nowej wiedzy na temat wychowania dwujęzycznego (od specjalisty – logopedy) – 1 rodzina;
- znaczna przewaga w używaniu przez dziecko jednego z języków i zmiana warunków życiowych – 1 rodzina;
- inne powody (zmieniające się zainteresowania dziecka, wynikające z kontaktów z rówieśnikami mówiącymi w innym języku) – 1 rodzina.

Wykres 11. Stałość/zmienność zasad wychowania dwujęzycznego

Na pytanie 18.: „Czy wspierają Państwo dodatkowo rozwój dwóch języków u dziecka?” wszyscy badani odpowiedzieli, że tak. 17 rodzin czyni to poprzez wychowanie dwukulturowe (np. celebrowanie zwyczajów, tradycji i świąt dwóch krajów, zapewnienie kontaktów z osobami posługującymi się każdym z języków, podróże do danych krajów, poznawanie literatury i kultury każdego z krajów). 14 rodzin oprócz wychowania dwukulturowego zapewnia dzieciom zorganizowaną edukację językową poza domem (przedszkola, szkoły, szkoły sobotnie, itp.).

Wykres 12. Dodatkowe wspieranie rozwoju dwóch języków u dziecka

Ze względu na niewielką liczebność grupy badanej i jej zróżnicowanie przeprowadzone badania mają charakter poglądowy. Uzyskanych wyników i sformułowanych na ich podstawie wniosków nie należy ekstrapolować.

Z wyników ankiety, a także z doświadczeń i obserwacji autorek, wpływa wniosek, że zakres wiedzy rodziców na temat strategii i zasad wychowania dwujęzycznego nie jest szeroki. Większość rodziców nie przygotowuje się w sposób planowy i celowy do bilingwalnego wychowania swoich dzieci. Największą świadomością wykazują się rodzice mający wykształcenie lingwistyczne lub pedagogiczne. Wychowanie dwujęzyczne często ma charakter intuicyjny i nie opiera się na żadnych zasadach. Dopiero wtedy, gdy rozwój mowy dziecka nie przebiega normatywnie (opóźniony lub zaburzony rozwój mowy) lub jeden

z języków znacznie dominuje, zaniepokojeni rodzice zaczynają szukać informacji na temat bilingwizmu. Często to logopeda jest pierwszą osobą, do której trafiają ze swoim problemem. Specjalista powinien przedstawić takim rodzicom różne strategie wychowania dwujęzycznego i wspólnie z nimi wybrać właściwy sposób postępowania, indywidualnie dobrany dla danego przypadku. Bywa, że dopiero wtedy rodzice dowiadują się, że stosując konsekwentnie określoną strategię, mogą skutecznie wspomagać rozwój dwóch języków u dziecka lub niwelować zakłócenia tego rozwoju. Rodzice bywają zaskoczeni faktem, że uporządkowanie językowego otoczenia dziecka poprzez zastosowanie odpowiednio dobranej strategii szybko przynosi widoczne rezultaty. Niektórzy z nich żałują, że tak późno poznali strategie i zasady wychowania bilingwalnego, przez co np. zaniedbany został język mniejszościowy lub dziecko nadmiernie miesza oba języki. Nie zawsze ustalenie określonych zasad postępowania w wychowaniu dwujęzycznym i ich stosowanie jest wystarczające, gdyż część dzieci będzie wymagała objęcia specjalistyczną terapią logopedyczną.

Warto więc podkreślić, że logopedzi powinni mieć wiedzę na temat bilingwizmu i prowadzić działania popularyzatorskie w środowisku rodzin dwujęzycznych (szkolenia dla rodziców w placówkach, do których uczęszczają ich dzieci, wskazywanie odpowiedniej literatury i źródeł internetowych). Można więc postulować, aby w programach kształcenia studentów logopedii znalazły się treści dotyczące opisywanego zagadnienia, będącego coraz częstszym zjawiskiem i stanowiącego wyzwanie zarówno dla specjalistów, jak i dla rodziców.

Literatura

- Kurcz I., 1992, *Pamięć, uczenie się, język*, Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN.
- Lipińska E., 2003, *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*, Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Louw R. de, 2007, *Co każdy rodzic powinien wiedzieć o dwujęzycznym wychowaniu*, „Wychowanie na co dzień”, nr 4–5, s. 25–27.
- Rocławska-Daniluk M., 2011, *Dwujęzyczność i wychowanie dwujęzyczne z perspektywy lingwistyki i logopedii*, Gdańsk: Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego.
- Zurer Pearson B., 2013, *Jak wychować dziecko dwujęzyczne. Poradnik dla rodziców (i nie tylko)*, Poznań: Media Rodzina.

Netografia

- Nott-Bower A., @, *Rozważne planowanie, świadome wybory, konsekwencja, monitoring i elastyczność – niezbędne zasady skutecznego dwujęzycznego wychowania*, <http://www.logopeda.org.pl/publikacja.php?id=48>[dostęp 09.08.2016].
- Nott-Bower A., @a, *Wychowanie dwujęzyczne*, <http://bilingualhouse.com/wychowanie-dwujezyczne/>[dostęp 9.08.2016].

Parents' awareness of strategies and rules of bilingual upbringing

Summary

The goal of this paper is to show knowledge of strategies and rules of bilingual upbringing by parents of bilingual children. Observations and speech-therapy practice of the authors of this paper show that many parents who take a decision to emigrate, as well as parents being spouses of various nationality, do not get prepared conscientiously and deliberately to bilingual upbringing of their children. In some cases, parents use one of the strategies intuitively, not even knowing its name (most of all it refers to OPOL = one person one language). However, languages are often mixed, there are no clearly defined and consistently used principles in bilingual upbringing. The authors verified their observations and reflections carrying out surveys in 31 bilingual families, both mixed ones (parents of various nationalities) living in Poland or abroad, as well as Polish families who emigrated. The research was carried out from July to September 2016.

Key words: bilingual upbringing, bilingualism, strategies of bilingual upbringing, principles of bilingual upbringing.